

BÖLGEDE İPEKBÖCEKÇİLİĞİ

Çetin FIRATLI

Doç.Dr., A.Ü. Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü.

İpekböceği, Çin'de ilk bulunuşundan yaklaşık 3000 yıl sonra İ.S. 552 yılında İstanbul'a, oradan da Avrupa'ya yayılmıştır. Avrupa ve Osmanlı Devleti'nde hızla gelişen İpekböcekçiliği, 19. yüzyılın ortalarında çıkan Karataban (Pebrine) hastalığı nedeniyle Avrupa'da silinmiş, Pasteur'ün tedavi yollarını bulmasından sonra Osmanlı Devleti'nde önemli bir tarımsal uğraş olarak sürmüştür. O tarihlerde Bursa ve çevresinde yerleşen ipekböcekçiliği şimdilerde bile büyük ölçüde bu yörenin etkinliği sayılmaktadır.

İpekböceğinin tek besin kaynağı duttur ve dutun yetiştiği her yer ipekböceği yetiştiriciliği için uygundur. Bu görüşle, bir sanayi bölgesi olan Bursa, bu iş dalı için belki de sonlarda gelebilir. Ülkenin gelir düzeyi düşük küçük tarım işletmelerinin yoğunlaştığı bölgeleri ipekböcekçiliği için daha uygundur.

İpekböceği yetiştiriciliği, arazi miktarına bağlı olması, aile işgücünü kullanması ve ürününün lüks tüketim maddesi olarak yüksek gelir sağlaması gibi üstünlükler sağlamaktadır. Dut bitkisi ise, Türkiye bitki örtüsünde doğal olarak bulunmaktadır. Kaldı ki, dut fidanı ve yaprağı üretimi de bu sektörün yan dalları sayılabilir.

Kozanın ipeğe dönüştürülmesi, onunla da önemli kültürel değerlerimizden olan ipek halı üretilmesi ile hem yurt içinde azımsanmayacak iş alanı yaratılması hem de dışarıda önemli miktarda döviz sağlanması, ipekböcekçiliğini önemli kılmaktadır.

İPEKBÖCEKÇİLİĞİNDE BÖLGENİN DURUMU

Proje uygulama bölgesindeki yerleşim birimlerinde ipekböcekçiliği yok denecek kadar azdır. Oysa DIE'nin 1984 verilerine göre Adıyaman'da 58.964, Diyarbakır'da 28.826, Mardin'de 38.457, Şanlıurfa'da 39.627 ve Gaziantep'te 45.537 adet dut ağacı bulunmaktadır. Ay-

rıca, bölgedeki tarım işletmelerinin sosyo-ekonomik durumlarının iç açıcı olmadığı düşünülür ise, ipekböcekçiliği bölge için yadsınamayacak önemdedir.

DIE'nin üretim verilerine bakıldığında, 1988 yılında Adıyaman'da 20, Diyarbakır'da 5350, ve Mardin'de 956 kutu ipekböceği tohumu yetiştirmeye alınmıştır. Büyük pay Marmara Bölgesi'nin olmak üzere, Türkiye'de açılan kutu sayısı 80.000 adet, üretilen yaş koza ise 2 milyon kilogram dolayındadır.

SORUNLAR VE ÇÖZÜMLER

İpekböcekçiliği, diğer tarım kollarından farklı teşvik ve destek ister. Öncelikle ürünün değer fiyatla satılması güvencesi verilmelidir. Son yıllara kadar ipek dışalımını belli sınırlamalarla yapılabilirken tamamen serbest bırakılması iç fiyatlarda istikrarın bozulmasına yol açmıştır. Bu da üretimin düşmesi ve birçok üreticinin işi bırakması ile sonuçlanmıştır. Bu üretim dalının yaygınlaşması ancak desteklerle iç fiyatların dış fiyatlarla rekabeti sağlanırsa, mümkün görülmektedir.

GAP bölgesinde ipekböceği yetiştiriciliğinin gelişmesi, kozanın yerinde alınması ve mamul maddeye dönüştürülmesi ile sağlanabilir. Günümüzde koza borsası Bursa'da kurulmakta, ürünün buraya getirilmesi gerekmektedir. İpek ipliği üretimi de yine Bursa'da yapılmaktadır. İpekböceği tohumlarının üretim ve dağıtım merkezi de Bursa'dır. Küçük miktarlarda yapılabilen ve o oranda geliri düşük olan ipekböcekçiliği, yetiştiricilerin zorluklarla karşılaşmaması ile çekicilik kazanabilir.

Söylemek istediğimizi özetlersek, GAP bölgesinde, altyapısı hazırlandığı takdirde, ipekböcekçiliği bir ek gelir kaynağı olarak yapılabilir. Bu doğrultuda koza alımı, fiyatının desteklenmesi ve ipekli dokumacılığın geliştirilmesi çalışmalarının proje paralelinde yürütülmesi gerekmektedir.

ARICILIĞIN ÖNEMİ VE ÖNERİLER

Çetin FIRATLI

Doç.Dr., A.Ü. Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü.

Tarih araştırmaları, Anadolu ve onun uzantısı olan Mezopotamya'yı diğer tarım kültürleri gibi arıcılığında ilk merkezlerinden biri olduğunu göstermektedir. Arıcılık tarihine ilişkin bilgiler de ilk testi kovanların bu bölgede ve Mısır'da kullanıldığını ortaya koymaktadır. Yine bu bölgenin, Asya ile Avrupa arı genotipleri arasında bir geçit bölge olduğu, Buzul Çağ'da tümüyle yok olan kova Avrupa'nın arı popülasyonunun Anadolu ve Kuzey Afrika yolları ile günümüz arıcılığında "Avrupa İrkları" olarak anılan ekonomik arı ırklarının oluşumuna katkı yaptığı arı taksonomistlerince ileri sürülmektedir. Bu bilgiler ışığında arıcılığın, bölgenin geleneksel tarımsal uğraşlarından biri olduğu söylenebilir.

Arıcılık bal, arı sütü, polen gibi çok değerli besinler ile balmumu, propolis, arı zehri gibi tıbbi ürünleri ne-

deniyle ABD, Rusya, Çin, Japonya, Almanya, Kanada gibi sanayileşmiş ülkelerde ve daha çok sosyo-ekonomik nedenlerle de geri kalmış ülkelerde belli başlı konulardan biridir. Gelişmiş ülkelerde arıcılığın teşvik edilmesi ve desteklenmesinin başlıca nedeni, arıların bitkilerin tozlaşmasında oynadığı etkin rol ile ürün miktarını ve kalitesini % 30'un üzerinde artırmasıdır. Diğer ülkelerde ise daha çok kırsal nüfusun gelirini artırmak, işsizlik sorunu ile mücadele etmek ve son yıllarda ileri ülkelerde artan talebi karşılayarak döviz geliri sağlamak üzere arıcılığa önemli kaynaklar aktarılmaktadır.

GAP İLLERİNDE DURUM

Türkiye, 1988 yılı sayımlarına göre, 2983723 adet arılı kovan ile dünya sıralamasında 4., 42729,1 ton bal

üretimi ile 7. durumdadır. Ancak, kovan başına 14,3 kg bal verimi ile sıralamadaki yeri çok gerilerdedir. GAP kapsamına giren illerde arıcılığın durumu Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1: GAP Bölgesinde Arı Varlığı ve Üretim

İller	Arılı Kovan	Bal, kg	Verim, kg/kovan
Adıyaman	15810	135000	8,5
Şanlıurfa	5797	13335	2,3
Diyarbakır	7894	71447	9,0
Gaziantep	13579	61990	4,6
Mardin	10385	81970	7,9
Siirt	15553	62200	4,0
TOPLAM	69018	425942	6,2

Kaynak : DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim, 1988.

Çizelge incelendiğinde hem arı varlığı hem de üretim miktar bakımından bölgenin Türkiye arıcılığı içerisindeki payının % 1-2 kadar olduğu görülmüştür. Ortalama verim ise oldukça düşüktür. Bu değerlere bakılarak, bölgede hâlâ çok sayıda ilkel kovan (sepet, kütük, testi vb.) kullanıldığı, arıcıların teknik bilgilerinin yeterli düzeyde olmadığı ve arıcılığa ilginin az olduğu sonucuna varılabilir. Bölgenin şimdiki iklim koşullarının, dolayısıyla bitki örtüsünün de arıcılık için çok uygun olmadığı göz ardı edilmemelidir.

Proje ile tarıma açılacak alanlarda, şimdiki tahıl ağırlıklı üretim deseni değiştirilerek yem bitkileri, endüstri bitkileri ve bahçe bitkileri tarımına geçilecektir. Su depoları ve sulamanın bölge iklimine etki yapacağı ve sıcaklık ile yağış dengelerini geliştireceği beklenmelidir. Tarım

çeşitliliği ile birlikte bölgenin doğal bitki örtüsünün de uzun süreli ve zengin nektar kaynaklarına dönüşeceği düşünülmelidir.

NE YAPILMALI?

Proje ile tarımsal yapısı değişecek olan bölgede ilk önce teknik arıcılık, her türlü destek verilerek teşvik edilmeli ve arılı kovan sayısı artırılmalıdır. Önerilen bitki tarımından beklenen verimin alınması büyük ölçüde arı gibi denetlenebilir tozlaştırıcı unsurları gerektirir.

Artan arı miktarının ortaya çıkacak nektar kaynaklarından gereği gibi yararlanmaları ve arıcının kazanç sağlaması, teknik bilgi ve beceri düzeyine bağlıdır. Bu nedenle, arıcı eğitimi ve beceri kazandıran uygulamalar büyük önem taşımaktadır.

Koloni verimliliğini belirleyen asıl unsur ana arıdır. Bölgede damızlık ana arı üretimi ve kullanımı yaygınlaştırılmalıdır. Ülke çapında verimin düşük oluşunun başlıca nedeni yıllık 1.5 milyon adet olan yüksek verimli damızlık ana arı ihtiyacının ancak % 5'inin kontrollü üretilmesidir. Teknik arıcılıkla, bölgede doğacak çok sayıda damızlık ana arı ihtiyacının karşılanması için önlemler şimdiden düşünülmelidir.

Başta bal olmak üzere tüm arı ürünlerinin pazarlanmasında örgütlenme önemlidir. Ürün işleme, sınıflandırma, paketleme ve tanıtımda ortak davranma, hem bal tüketicisine güven vermekte hem de önemli bal tüketicisi Arap ülkelerine uluslararası standartlarda ürün sunmada üstünlük sağlayacaktır.

ÖNERİLER

Yukarıda sayılan öncelikli konuların başarılmasında, bölge tarımına büyük hizmetler vermesi kaçınılmaz olan Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın örgüt yapısının önemi büyüktür. Adı geçen bakanlığın bölgede örgütlenmesini, başta bilgi üretmek ve yaymak olmak üzere arıcıların eğitimlerini ve örgütlenmelerini sağlayacak biçimde yapması önerilmektedir. Bu amaçla kurulacak Bölge Arıcılık Enstitüsü ile il tarım müdürlüklerine bağlı uzman teknik elemanların uygun genotipi belirleme ve damızlık ana arı yetiştirme çalışmalarını yürütmeleri uygun görülmektedir. Bakanlığın ülke genelindeki örgütlenme biçimi ve hizmet verme çabaları özellikle GAP bölgesi için pek yararlı görülmemektedir.

Bölgede, hem şimdi hem de ileride nüfus hareketlerini denetlemek, tarım işlemlerine kısa sürede, kolay ve ucuz yolla gelir sağlamak açısından arıcılık önemli bir araç olarak görülmektedir. Amacın başarılması ise, ilgili kuruluşların bölgeye özgü örgütlenmelerine ve hizmet götürmelerine bağlıdır.

SU ÜRÜNLERİ PLANLAMASI

Nuri ŞAFAK

Zir. Yük. Müh. DSİ Genel Müdürlüğü Su ürünleri Şube Müdürü.

GAP sulama ve enerji üretimi amaçlı 7'si Fırat, 6'sı Dicle havzasında olmak üzere 13 adet proje demetinden oluşmakta olup, bu proje ile Fırat ve Dicle nehirleri ve bu nehirlerin kolları üzerinde 22 adet baraj gölü ve 19 adet hidroelektrik santralının yapımı öngörülmektedir.

Bu proje kapsamında, DSİ Genel Müdürlüğünce yapılan ve yapılması öngörülen depolama tesisleri ve karakteristikleri Tablo 1 ve 2'de özetlenmiştir.

Ayrıca, Gap kapsamı dışında bölgede ayrı ayrı olarak inşa edilen baraj gölleri ve karakteristikleri Tablo3'de özetlenmiştir.